

SAJTÓ ÉS MŰVELTSÉG

ÉPPEN HÁROM ESZTENDEJE« hogy a Magyar Szemle lapjain „a „megduzzadt. hírlap“ kérdését felvettem.¹ Cikkemben arra kívántam a figyelmet felhívni, hogy a magyar napisajtó, fő részben kialakulásának néhány sajátosságánál fogva, részben a válságos idők áldatlan versenyében, hogy magának nagyobb közönséget biztosítson, terjedelmi és tartalmi túltengésbe süllyedt. Ez a „pléthória“ — mely a napisajtóba nem illő szedett-vedett közlemények, hasznos és haszontalan tudnivalók, történeti rémregények egész olvasnivaló panoptikumával tölti meg a magyar újságot — ártalmas a hírlapkiadónak, az íróknak, a közönségnek egyaránt, — ártalmas mindenekfelett a nemzeti művelődés és az irodalom ügyének. Ártalmas, mert a kiadókat túlzott költségekbe sodorja és vállalkozásaikat szüntelenül lét és nemlét közt lebegteti; ártalmas, mert komolyabb és érdekesebb irodalomtól fordítván el a közönség figyelmét, az íróknak alalmaztat ad, ellenben kenyerüket veszi el; ártalmas a közönségnek, mert egyedüli szellemi táplálékává ezt a felszínes „ezermester“-literatúrát avatja, melynek közvetítése pedig nem is lehet a napisajtó feladata. A nemzeti művelődés veszedelme pedig ott van, hogy egy szegényedő országban a „pléthóriás“, mindentudó és -adó hírlap elfoglalja képes családi lap, hetilap, folyóirat, szemle és könyv helyét, — elfoglal egyáltalán minden helyet, kiszorítja a nemzetnevelés, az elmélyülő ismeretterjesztés, a magasrendű gondolateltetés minden eszközét, s ezzel szükségyszerű sivárságba és szegénységbe vezet.

Ez az egészségtelen verseny, e lefelé nivelláló „megduzzadt hírlap“ ellenszerét a hírlapkiadók okos megegyezésében láttam, — abban, hogy a nagy anyagi terhekkal küzdő, de a publikum pénzét elvárásolni mégsem képes vállalatoknak kartellszerűen meg kell egyezniük, Ez a képzelt egy esség korlátozná lapjaik terjedelmét, vagyis papirosfogyasztásukat s ezzel automatikusan szabályozná témakörüket is. A hírlap visszatérhetne eredeti feladatához: híreket nyújtana és kommentárjukat, az időszerű kérdések ismertetését és a napi jelenségek bírálatát; minden egyebet átengedne a könyv- és lapkiadás egyéb területeinek, — lehetővé tenné az irodalmi élet differenciálódását.

„Ügy játszik — írtam három év előtt — mintha minden érdek hírlapkiadásunk ilyen differenciálását sürgetné, a megduzzadt újság mesterséges leapasztásával. Bizhatunk-e benne, hogy a fejlődés útja

¹ M. Sz. X. 1930, 157—163.

az érdekek s az észszerűség irányát követi s nem azok az irracionális erők győznek itt is, amik minden meglévőben élnek s szívósan tartják a rosszat, csak azért, mert régi? Ha így volna, ha az észszerűtlenség erői bizonyulnának hatalmasabbaknak, a magyar napisajtó s vele az irodalom ügye is még a maiaknál is küzdelmesebb idők elé néz.“¹

HA HÁROM ESZTENDŐRE VISSZATEKINTÜNK, látjuk, hogy az észszerűtlenség valóban szívósabb volt és győztes maradt. A napilapok, kevés kivétellel, fenntartóiknak mind nagyobb nyűge-gondja lettek, a folyvást szegényedő publikum minden laptól, a legtehetősebbtől és a legnépszerűbbtől is sokezres tömegekben vándorolt el; a hírlap előállítása ellenben nem lett jelentősen olcsóbb, a papirosfogyasztás pedig nem valamely értelmes együttes megállapodás eredményeképp csökkent, hanem egyedül azért, mert a kormány a devizazárlat életbeléptetésekor kénytelen volt a rotációspapiros behozatalát korlátozni. Emlékezünk rá, hogy a hírlapkiadók akkor a kormány intézkedését mint a sajtó munkájának sérelmes gátlását tüntették fel; közben többféle enyhítés és kompromisszum jött létre nemcsak a sajtóhatóságok és a hírlapvállalatok, hanem a magyar kormány és külföldi kereskedelmi érdekek közt. Ha ma nem tartunk ismét ott, ahol három esztendeje tartottunk, ha a lapok terjedelme valamelyest szerényebb, ennek elsőrendű oka az, hogy az általunk megjósolt hírlapkrízis itt van, — a lapok takarékoskodnak, ahol tudnak s szinte boldogak, hogy hatósági nyomásra kevesebb papirost szabad vagy kell fogyasztaniok. Ellenben egymás közt meg nem egyeztek és a hazai újság „belső típusa“ nem alakult át, amint kívánatos lett volna. Kisebb területen, de változatlan céltalansággal hordanak össze hetet-havat áltörténelemből és fantasztikumokból, bűntényekből és szexuál-pathológiából, családi és egyéni eseménymagok köré gyakran ületlen és valótlan meséket kerekítve, amiket másnap bizonyára meg kell cáfolni. De az „elv“ győzött: akit szíven dőftött a cikk, az élete végéig nyomoréka marad, a publikum pedig szenzációs „olvasmányt“ kapott, mely erkölcsi épülésnek is alkalmas.

A hírlapok tehát benne vannak a válságban, ha egyesek ezt tagadják vagy az egykori jólét látszataival leplezik is. De elkövetkezett az is, amit az irodalmi élet egyéb területein előreláttunk: a hazai könyvkiadás szomorú elapadása. Hogy az elmúlt évek során alig jelent meg néhány valamirevaló könyv a magyar piacon, ezt nem lehet egyedül a gazdasági válsággal és hazai következményeivel magyarázni, bár ezeknek is megvan a részük benne. A főokot változatlanul szellemi életünk szerencsétlen szerkezetében kereshetjük, abban, hogy a hírlap fokról-fokra „elamerikaiásítja“ közönségünket, a műveltség színvonalát ellenállhatatlanul leszállítja s a mind külszínesebbé váló tudásvágyat és érdeklődést a maga vásári 'enciklopédiájával. elégíti ki.

Arra a veszedelemre, mely fenyeget, sőt melyben már benne is élünk, nem lehet elég hangos szóval a figyelmet felhívni. Nyugaton,

¹ U. ott.

de főként Északon intő példák vannak szebb és emberibb nemzeti műveltség-épületek ilyen sajtó-demokratikus úton történt lehordására. Elsősorban Dániára és Norvégiára kell gondolnunk — Svédország helyzete valamivel kedvezőbb—, ahol az alacsonyabb néposztályok már évtizedek óta telítetnek nem annyira valóban hasznos elemi ismeretekkel, mint inkább valamely igen kétes értékű popularizált álműveltséggel, ellenben a nemzetvezető élite ezzel párhuzamosan fokról-fokra süllyed, elvesztvén szellemi függetlenségét, a magasrendű ismeretekbe vetett hitét, kifejezésbeli készségét. Nivellálódás ez a sivár középszerűség felé: miközben a népműveltség tagadhatatlanul emelkedik, a magasabb kultúra hozzá alászáll. Nem lehet Skandináviában hozzáértő emberrel ezekről a kérdésekről beszélni, anélkül hogy magának az igazi műveltségnek, az ész, a lélek és a jeliem műveltségének pusztulását fel ne panasználja. Persze nemcsak a sajtóban kell e romlásnak okait keresni, a népművelési rendszer nagyrészt elhibázott ottan amerikai hatás alatt; de tetemes része van ebben a lélektelen uniformizálásban a mienkhez némiképp hasonló all round-hírlaptermelésnek is, melynek természetéből folyik, hogy sekélyességével mindent eláraszt és elposványosít.

A nyugati nagy nemzetek e veszedelmet régi kultúráikból nagyobb megnyugvással nézhetik. Az angol, a francia s a német könyvtermelés is a magasabb képzettségű társadalmi rétegek számára gondoskodik szellemi táplálékról és ez ellensúlyozza a hírlap káros hatását. A kisebb népek szinte kivétel nélkül hasonló helyzetben vannak, mint a magyarság: az újság lett egyetlen eledelük, s a kik értenek hozzá, megegyeznek benne, hogy ez a szurrogátum pusztító.

A MAGYAR MŰVELTSÉG sorsa a kezünkben van, még talán segíthetünk magunkon. A segítséget nem szabad a kormányzattól várnunk, — a társadalomból, a szakmai szervezetekből, az érdekeltektől kell jönnie, bár a kormányzat nagyban segíthet. Ha a hírlapkiadók, saját érdekeiket felismerve, végre megegyeznek egy terjedelmkartdlben, vagyis abban, hogy hétköznap és vasárnap egyenlő oldalszámon adják ki lapjaikat, a magyar újság visszafordult oda, ahonnan elindult. Kiküszöbölődik belőle a szépirodalom, a rossz és felesleges tanulmány, a szaklap, a női és a gyermek-hetilap, a rádiómelléklet, a képeslap és sok más, amit a közönség egyebütt fog keresni, ha napilapjában nem találja meg. Marad a hírlapnak: a nap története, hatalmas feladat, melynek megoldására felkészült s mellyel meg is tud birkózni. Ha attól tart a lapkiadó, hogy jövedelmei csökkenni fognak, téved; de a kormányának módjában van, hogy nagy lapjainkon anyagilag is segítsen. Meg kell szüntetnie — aminthogy erre már bátor és eléggé nem dicsérhető kísérletet is tett — az álhírlapokat, melyek nyűgként fekszenek rá gazdasági életünkre. Talán módjában van korlátozni a létjogát vesztett vidéki sajtót is, mely amúgy is halálra van ítélve. Néhány nagyobb helyi lap meg fog maradni, a vidéki férclapok százait el fogja nyelni a fővárosi újság, mely a közlekedési eszközök fejlődésével Magyarország minden pontján már a nap első felében kapható lesz. Új anyagi források tehát kárpótolhatnák a hírlapkiadást, de kárpótolni fogja az a hatalmas

összeg is, amit papiroson és nyomdán, szerkesztésen és szerzőkön meg fog takarítani.

Az írók ellenben új orgánumok köré fognak csoportosulni, melyek megszületnek, mielőtt a hírlap nem öleli fel — felszínesen, rosszul és hézagosan — az egész életet. Feléled vagy kifejlődik a képes családi lap, a szépirodalmi és a tudományos szemle, a képeslap, a rádióújság, a gyermeklap és a laptermelés számos más típusa. A differenciálódás ebben az esetben, mint gyakran másutt is, gazdagodást jelent, — az irodalmi eszközök gazdagodását, — közeledést az irodalom legmagasabbrendű formája, a könyv felé, melytől most rohamosan távolodunk. A „könyvnapok“ évről-évre elszomorítóbb képet mutatnak; az idei „könyvünnep“ híven tükrözte életünk és irodalmunk kölcsönös eltávolodását.

Híven tükrözte — nemcsak kedveszegett, sivár propagandájával, szegényes reklámötleteivel és vásári ízléstelenségeivel, hanem áruival és áraival is. A kiadók java termésüket megdöbbenítő olcsó áron dobták az utcára. Bizonyára helyes dolog a könyvolcsóság, de mértékkel kell művelni, hogy nagyobb és komolyabb érdekeket ne veszélyeztessen. Nem szabad a publikum hitét minden árban és minden számvetésben megrendíteni. Ki fog a jövőben értékes és drága magyar könyvet venni, ha keserű tapasztalatból tudja, hogy az áldozatokkal megszerzett „díszművet“ egy-két év múlva megtalálja majd a könyvnap filléres ponyváján P¹ Az íróról sem helyes megfélemezni: nem lehet helyes tőle elvonni a tisztességes tantiéme-kereset lehetőségét és reményét. Filléres második kiadások még csak filléres írói haszonrészesedést sem adnak; ám a magyar szépíró vagy tudós szerző nem kárpótolhatja magát, mint teszi kiadója pl. iskolakönyveken vagy kolportázműveken, melyeknek számvetése ismét nem bír el méltó írói honoráriumot. Könyvkiadás és könyvkereskedelem felesleges és méltatlan versenyét sem volt öröm megfigyelni. Bár a hazai könyvkereskedelem fájdalmas hanyatlása bőségesen ismeretes, talpraállításának nem az a módja, hogy a gazdag és hatalmas kiadóvállalat közrefogja a gondokkal küzdő kereskedőnek utcai sátrát és jobbra-balra tőle saját bódéját állítja fel, ahol ugyanazokat a kiadványokat árulja, melyeket néhány nappal korábban jól-rosszul eladott a nehezen lélekző kereskedőnek.

Nem ismerem a könyvnap eredménystatisztikáját, de a hivatalos kiadvány mérsékelt kelendőségén mérve, a siker az idén már elmaradt. A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületének ezidei könyve nem lehetett alkalmas rá, hogy hidat verjen a könyv és közönsége között. Nem különösen újszerű vagy szerencsés ötlet Bánk bánt, Csongor és Tündét és Az ember tragédiáját egyetlen másfél pengős kötetbe összeforrasztani, s a széthulló könyv egységét még a három kiváló tankerületi főigazgató bevezető sorai

¹ Csak találmányra veszem ki a következő árakat az 1933. évi könyvnap jegyzékéből: Mikszáth: Noszty fiú esete Tóth Marival P 3.— (korábban P 12.—), Kemény Zsigmond: Zord idő P 2.— (korábban P 11.—); Kuncz Aladár: A fekete kolostor P 3.— (korábban P 9.—), Körmendy Ferenc: A budapesti kaland P 3.— (korábban P 5'90), Rákosi Viktor: Korhadat fakeresztek P 1.40 (korábban P 5.—), Ábrahám Ernő: A csodaszarvas P 3.— (korábban P 8.—).

(a címlap tévesen hívja e rövid méltatásokat „tanulmányoknak“) sem menthették meg.

Ezt az „ajándékot“ nem az ünnep lelkesedése, hanem a bánatos hétköznap sugalta. Valóban legfőbb ideje, hogy a magyar könyv érdekében komoly lépést tegyünk.

Néhány év előtt e lapokon szó volt arról a szerencsétlen — nyilván idegenből hazahozott — ötletéről, hogy a hírlapot vigyük be az iskolába: a hírlapolvasás legyen „tantárgy“.¹ Anélkül, hogy az újság szerepét és jelentőségét kisebbiteni akarnánk, meg kell mondani, hogy ha valamire nincs szükség napjainknak amúgy is atomizált oktatásában, az a hírlap. Ellenkezőleg: a könyvnek kell visszaszerezni jogait a nemzet művelődési életében s erre az iskola alkalmas eszközként kínálkozik. A közoktatási kormányzat e téren is sokat tehet, aminthogy minden eszköze megvan rá, hogy a nemzet figyelmét a könyv felé fordítsa. Közoktatási miniszterünk egész eddigi élete a könyv szolgálatában folyt; nem kétséges, hogy senki sem alkalmasabb rá, hogy a magyar könyvkiadás pangásának, a könyvkereskedelem csődjének kérdéseit megvizsgálta és a hazai szellemi életből évente néhány derék és hasznos könyvet varázsoljon elő. Van itt író is, kiadó is, sőt közönség is: mindössze a kapcsolatokat kell ismét helyreállítani s az áram tüstént megkezdi körforgását...

A szellemi élet regenerálásának kiindulási pontja a sajtó lesz, melynek pléthóriáját kell az itt elmondottak szerint orvosolni. Hasztalan van egyetemes és mindent elfojtó hatalma a hírlapnak, ha uralma alatt a nemzet szellemi vizei elapadtak és posványvá váltak; maga a sajtó is nyerni fog, ha szerepét helyesen ismeri fel, korlátozza és beilleszkedik a műveltségi élet tágabb kereteibe: szerepe egy gazdagabb és differenciáltabb szellemi életben csak nőttön nőni fog.

NÖVEKVŐ JELENTŐSÉGÉVEL, a sajtó kompetenciája is gyarapodik majd. Ma komolyabb ember bizalmatlan hírrel, információval és bírálattal szemben, mert tudja, hogy a mai magyar lapszerkesztőség képtelen munkára vállalkozik: mindenki mindenhez ért, tehát senki semmihez. A tájékozatlan tájékoztatónak — ez ma a magyar hírlapíró keserű sorsa — megbízhatósága legalább is kétes, nem is szólva a felszínes információk mögött lappangó érdekekről és befolyásokról. A hírlap, mely „hatáskörét leszállítja“, erkölcsi súlyában gyarapodni fog. Felszabadulva az irodalmi csepürágás kenyérkereső terhétől, komoly és becsületos, higgadt és megbízható külföldi híryanagot szereshet és nyújthat. A magyar újság visszanyeri majd külföldi rovatait, melyek a filmsztárok ingerlő képei mögött már jórégen elvesztek. Áltudományos cikkek helyét valóban aktuális tudományos hírszolgálat foglalja majd el. Ha olyasmit sikerül megalkotni, ami megfelel az olasz napilapok híres „terza pagina“-jának, a művelődési és művészeti harmadik oldalnak, ezzel az egész magyar szellemi élet nyerni fog; olyan cikkek jelennek meg ott, melyek az olvasó érdeklődését továbbvezérlik, ahelyett hogy kétes értékű mesékkel „kielégítenék“. Tovább-

¹ „A hírlap az iskolában“, M. Sz. IX. k. 370 l.

vezérlik folyóiratok és könyvek felé, melyeket keresni fog, — itt újabb hivatása nyílik a sajtónak. De a napi-történet minden ágában tökéletesítésre vár a hazai újság — nem utolsó sorban a közgazdasági közlemények terén. Nem érhetjük be a fizetett vállalati kommunikációval, vagy a nagyon is átlátszó szándékú „alkalmi“ támadásokkal: tisztességes és jószándékú hírekre van szükség külföldről éppúgy, mint a hazai termelés köreiből, a jelenségek közérthető magyarázatára és bírálatára.

Ha a magyar napisajtó nem akar tovább süllyedni az amerikanizálódás lejtőjén rémregények, adomák és furcsa képek felé, hanem nemzeti hivatás betöltésére vágyik, fel kell fedeznie igazi helyét és szerepét a magyarság életében, meg kell némiképp nemesednie, hogy életünket, melyben oly fontos tényező lett, méltóbbá tegye.

BALOGH JÓZSEF